MARAKOVIĆ'S *PUČKA POZORNICA* [*POPULAR STAGE*] OR A BOOKLET THAT SWEEPS AWAY MISCONCEPTIONS REGARDING MYSTERY PLAYS

Summary

Pučka pozornica. Bit i uspjesi nestručne pozornice [*Popular Stage. The Essence and Successes of an Unprofessional Stage*] by Ljubomir Maraković (Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1929) consists of six reviews/surveys of amateur performances, among which five mystery plays (from a world-famous Easter spectacle in a German town Oberammergau, then *Muka* [*The Suffering*], a spiritual play in Koprivnica to Zagreb performances of *Posvetilište Abrahamovo* [*Abraham's Sacrifice*], *Prikazanje sv. Pafnucija* [*The Mystery Play of St. Paphnutius*] and *Mali vrtec ograjeni* [*A Small Fenced In Garden*]) an ethno show (*Prigorska svadba* [*A Foothill Wedding*]), and an essay on »Unprofessional Stage«. At the time of the advance of a secular world view, which pushes out the spiritual dimension in a work of art, whole Europe attempted to defend the need for art which in itself brings *the beatiful*, *the good* and *the sacred* and a catharsis as the purification of the audience's negative feelings, which is possible only within the spiritual dimension of world experience. Ljubomir Maraković associates himself with these ideas – his booklet demonstrates the best performances of mystery plays, provides their detailed analysis, both as plays and as theatre performances, according to immanent criteria. He pointed out these shows as examples for future performances, because according to his opinion, the amateur stage, and especially the presentation of God on stage, is pointless (cannot have impact on the public) without the theatrical quality. After the Second World War, the victory of the secular world view in an entire Europe banished both this kind of theatre and theoretical studies such as Maraković's from the canon, thus today, Maraković's book clearly refutes three false claims which contemporary theory sets forth regarding the spiritual plays. It clearly shows that mystery plays are not »only church propaganda«, but can be plays of quality and top-quality theatre performances; that the Church did not prohibit them because even during the 1930s they were written/staged not only by laymen but also by priests on the occasion of church holidays, and, finally, that they did not disappear from the European mainstream due to poor quality and genre evolution, but are, on the contrary, the basis of European theatre all along, because they were staged by professionals, amateurs and whole communities. Since after seventy years of a secular worldview rule the contemporary mainstream theatre (as well as its theory) is obviously in a serious crisis, because they did not provide us with answers to important questions of life, we again find ourselves in a situation from the 1930s: it is necessary to defend both the need for and the right on the theatre affirming basic values of a Christian worldview and transferring a Christian message in performances of quality. In that sense, we find Maraković's writings not only up-to-date, but also useful.

Key words: Ljubomir Maraković, mystery play, Croatian theatre, Croatian play, worldview

Božidar Nagy

Ljubomir Maraković – profesor i odgojitelj blaženoga Ivana Merza

Prethodno priopćenje
UDK 929 Maraković, Lj.

Proučavajući život Ljubomira Marakovića te njegovu bogatu literarnu, kulturnu i vjersku baštinu, treba istaknuti da najbolje i najljepše što nam je Maraković ostavio jest njegov učenik Ivan Merz, sada blaženik Katoličke Crkve, kojega je on formirao kao srednjoškolca i istodobno usmjeravao prema pravim vjerskim i moralnim vrijednostima. Ishod ovoga blagotvornog djelovanja bio je Merzov uspon prema svetosti što mu je službeno Crkva priznala 2003. g. kad ga je Papa Ivan Pavao II. u Banja Luci proglasio blaženim. Ivan Merz rođen je i odgajan u relativno liberalnoj sredini. Tamo gdje njegovi roditelji nisu mogli ili nisu uspjeli dati svome sinu pravo kršćansko usmjerenje, nadomjestio ih je dr. Ljubomir Maraković.

Blagotvorno-odgojni utjecaj Ljubomira Marakovića na svoga učenika započinje u srednjoj školi, banjalučkoj realci-gimnaziji gdje mu je Maraković bio profesor već od 5. razreda gimnazije (danas 1. razr.). Predavao mu je najprije hrvatski jezik kroz sve četiri godine, potom u sedmom razredu predaje mu njemački jezik, a u osmom i uvod u filozofiju.

Jedan od materijalnih plodova odgojnog utjecaja Marakovića na mladoga Ivana iz tih prvih godina jest *Dnevnik* što ga je Merz započeo pisati upravo na poticaj svoga profesora. Pisanje svoga *Dnevnika* sedamnaestogodišnji Ivan započinje 27. veljače 1914. g. ovim riječima:

> »Jučer, u četvrtak pisali smo školsku zadaću o 'Koristi dnevnika'. Maraković nam je razjasnio veliku korist ovoga, osobito spominjući Goetheovo doba, za kojega je svijet dublje osjećao. (...) Tijekom sata, a i dana, razmišljao sam o tome i došao do zaključka da Ljuba – kao i uvijek – ima pravo«.[1]

[1] Ivan Merz, *Dnevnik, Sabrana djela, sv. 4,* Postulatura Ivana Merza – Filozofski fakultet Družbe Isusove – Glas Koncila, Zagreb, 2014., 27. II. 1914., str. 25.

I tako je mladi Ivan pisao svoj dnevnik kroz osam godina ostavivši nam dragocjeni pisani dokument svoga intelektualnog i duhovnog razvoja, te uspona prema cilju kamo ga je vodila nevidljiva Božja milost. *Dnevnik* u originalu ima dvadeset bilježnica, a u daktilo-prijepisu broji osamsto stranica. U njemu nalazimo brojne bilješke i zapise gdje Merz spominje svoga profesora i svoje prijateljske kontakte s njime i nakon što mu je prestao biti profesor po završetku gimnazije.[2]

Osim izravnog intelektualnog i odgojnog djelovanja kroz gimnaziju, dr. Maraković je veoma zaslužan i za drugi dio sveučilišne naobrazbe koju je Ivan Merz stekao u Parizu time što mu je posredovao dobivanje stipendije za nastavak studija u Francuskoj.

Prijateljevanje s Marakovićem i nakon završene gimnazije bilo je od velikog utjecaja na Ivanovo shvaćanje života i vlastite budućnosti, pa i na njegovu konačnu odluku da izabere prosvjetnu struku po uzoru na svoga profesora.

Ovaj prikaz odgojnog djelovanja dr. Marakovića na Ivana Merza ima dva dijela. U prvom dijelu donosi se opis raznih vidova odgojnog utjecaja dr. Marakovića na mladoga Merza. U drugom dijelu analizira se njihova opširna korespondencija koja je tijekom studija Ivana Merza, te za vrijeme njegova boravka na bojištu u Prvom svjetskom ratu, bila glavno sredstvo pozitivnog djelovanja dr. Marakovića na svoga bivšeg učenika.

I. Intelektualno-odgojni utjecaj

1. Izjave Ivana Merza o blagotvornom utjecaju svoga profesora

Tri su izjave Ivana Merza iz kojih se vidi kako je veliko odgojno djelovanje na njega izvršio Maraković. Navodimo ih kronološki po redu kako su bile izrečene, odnosno napisane.

a) »*Njemu sve zahvaljujem*«. – Godine 1917. mladi Merz nalazi se na talijanskom bojištu u jeku Prvoga svjetskoga rata. Ondje se susreće i prijateljuje s dr. Šimom Cvitanovićem,[3] istaknutim katoličkim javnim djelatnikom. Neko vrijeme zajedno su boravili na bojištu. U tim ratnim danima Merz je našao puno toga zajedničkog za razgovor i diskusiju s njime na temu angažiranja u Hrvatskom katoličkom pokretu. Na kraju

[2] Dnevnik je objavljen 2014. g. kao 4. svezak *Sabranih djela Ivana Merza* koja su objavljivana od 2011. do 2015. g. u izdanju Postulature Ivana Merza, Filozofskog fakulteta Družbe Isusove i Glasa Koncila (gl. ur. prof. dr. sc. Božidar Nagy).

[3] Dr. Šime Cvitanović, po zanimanju liječnik, potpisivao se u tisku s pseudonimom *Šime Lukin*.

njihova prijateljevanja kad ih je služba na bojištu razdvojila, Merz mu pri oproštaju ponovno govori o Marakoviću: »Toliko puta mi je naglasio da pohodim, ako budem mogao, prof. Marakovića, njegova učitelja. 'Njemu sve zahvaljujem' znao bi reći, a to mi je i u onaj zadnji čas ponovio, kad sam se spustio niz bijele planine u dolinu kamo me je ispratio…«[4]

b) »*Milost se Božja s Vama poslužila*«. – Drugi puta Merz sam piše što je Maraković za njega značio. Bilo je to u jednom pismu koje kao student piše iz Pariza svome profesoru i u kojem mu iznosi svoj plan duhovnoga preporodnoga rada po povratku u domovinu. Pri kraju pisma nadodaje: »Molim Vas da se ne ljutite što sam vam toliko toga napisao. Pošto se je Milost Božja s Vama poslužila da sam spoznao istinu katolicizma, to držim da sam morao sve ovo reći upravo Vama«.[5]

c) – »*Katolik svjetovnjak spasio me za vječnost*«. – I treća izjava, kratka, ali veoma jezgrovita, nalazi se u Merzovom odgovoru na pitanje jedne ankete koju je dr. Dragutin Kniewald proveo među mladićima kad je pripremao svoje poznato djelo *Katolički đak*. Zamolio je i mladoga profesora Merza da odgovori na ta pitanja. Bilo je to 1925., kad je Merz imao već 29 godina. Na pitanje kako su djelovali na njega profesori u srednjoj školi, Merz je uz ostalo odgovorio: »Liberali – utuvili su mi u glavu toliko laži da ih se možda još nisam otresao. Katolik svjetovnjak – spasio me za vječnost«.[6] Iz konteksta, te na temelju njegova *Dnevnika* kao i iz kasnijih njegovih izjava s potpunom sigurnošću se zaključuje da se ta Merzova izjava odnosi na dr. Marakovića, premda mu ne spominje ime.

2. Četverostruki utjecaj dr. Marakovića na mladoga Ivana Merza

Na temelju Merzova *Dnevnika* i potom iz korespondencije, te ostalih izvora možemo uočiti četverostruki intelektualno-odgojni utjecaj Marakovića na svoga učenika i odgajanika: 1. Književni utjecaj; 2. Estetsko-umjetnički utjecaj; 3. Hrvatsko-rodoljubni; 4. Vjersko – moralni.

a) *Književni utjecaj*. – Još u Banjoj Luci, kao gimnazijalac, Ivan izvan škole vodi sa svojim profesorom duge razgovore o životu, umjetnosti, književnosti, vjeri. Maraković ga potiče na čitanje dobrih katoličkih knjiga i časopisa, posebno mu preporučuje i posuđuje bečku reviju »Gral«. A

[4] Šime Lukin, »Borac bijelih planina – ratne uspomene na dr. Ivana Merza«, *Hrvatska prosvjeta*, 25, br. 7/8, str. 331–337; Zagreb, 1938.

[5] Ivan Merz, *Pismo Marakoviću*, Pariz, 12. IX. 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

[6] Božidar Nagy, *Borac s bijelih planina*, FTI, Zagreb, 1971., str. 274,

kad je Merz već bio u Vojnoj Akademiji zamolio je Marakovića da mu preporuči dobre knjige za čitanje; profesor mu odmah šalje cijeli popis knjiga koje si Merz nabavlja i s velikom duhovnom korišću čita. Među njima je i knjiga *Die Kunst zu Beten* (*Umijeće moljenja*); Merz potom zapisuje u svome *Dnevniku* kako mu je ta knjiga veoma koristila.

Zanimanje za književnost, što ga je Ivan pokazivao u gimnaziji pod utjecajem svoga profesora, nije bilo samo plod njegove sklonosti prema umjetnosti općenito, što je nalazio djelomično ostvareno na literarnom području; kroz čitanje književnih djela Merz je tražio filozofske i životne istine na što ga je njegov profesor poticao.

Uklanjajući uobičajeno odstojanje u odnosu profesor – učenik, Maraković je znao doći do učeničkih duša, dovodeći taj odnos i na prijateljsku razinu. Stoga ne čudi što Ivan u *Dnevniku* vrlo često svoga profesora zove Ljuba ili Luban i doživljava ga gotovo očinski.

Najčešća tema u njihovim razgovorima bila je književnost. No na poticaj Marakovića uvijek su u diskusiji bili prisutni religiozno-vjerski elementi. Tako je Marakovićeva preporuka da pročita *Nasljeduj Krista* od Tome Kempenca veoma mnogo koristila Ivanu i kasnije za vrijeme boravka na bojištu, što spominje i u svome *Dnevniku*.[7]

Maraković se posebno bavio hrvatskom narodnom književnošću. Njegovo je mišljenje da književnost, ako hoće da bude hrvatska narodna, mora biti djelo ne samo hrvatskog naroda, tj. hrvatskih pisaca, nego također za hrvatski narod, za čitav narod kao kulturnu cjelinu.[8] Ove ideje primjenjuje Maraković na svoju zamisao o hrvatskoj drami pa to priopćava Merzu što on oduševljeno prihvaća.

> »Glede buduće drame govorio sam s Ljubom. On misli na jednu pentalogiju: 'Sv. Anastazije, Tomislav, Zvonimir, Svačić i još nešto'. Sjajna misao osobito prve drame, koja bi u sebi uključivala proročanstvo o budućem kršćanskom narodu Hrvata. Jedinstvo mjesta bi bilo uščuvano; bile bi neke analitičke drame: 'Hrvatsko kraljevstvo'. Muka je samo naći one sveopće velike krivnje, koje su Kraljevstvo uništile. Zato drži da bi se ova imala naći u Glagoljaškoj borbi«.[9]

b) *Estetsko-umjetnički utjecaj.* – Marakovićevo shvaćanje umjetnosti i književnosti može se ukratko ovako opisati: umjetnost ima ulogu odgoja dušâ za Boga i to je jedini, pravi i konačni smisao umjetničkoga stvaranja. On

[7] Ivan Merz, *Dnevnik, Sabrana djela, sv. 4,* Postulatura Ivana Merza – Filozofski fakultet Družbe Isusove – Glas Koncila, Zagreb, 2014. – 9. IX. 1915., str. 155.

[8] Usp.: Ljubomir Maraković, *Književna razmatranja, LUČ,* III / 1907 – 1908., 5, str. 249–250.

[9] Ivan Merz, *Nav. djelo*, 2. XII. 1915., str. 165–166.

je nastojao osloboditi umjetnost od onog što je unizuje, a čovjeka ponizuje.[10] Polazeći od premise istina, ljepota i dobrota, združene u jednome – Bogu, Maraković suvremenu literaturu drži »jadnom« upravo zbog toga što je rascijepila to estetičko trojstvo. Katolički umjetnički ideal mora biti – istina, ljepota i dobrota združene u jednom sjajnom plamenu, u katoličkoj vjeri.[11] Takvo uvjerenje prenosio je i na svoje učenike, što se ponajbolje očitovalo kod mladoga Merza koji potpuno prihvaća ovakve stavove svoga profesora i primjenjuje ih u svome gledanju na umjetnost i književnost te potom provodi i u životu.

Nakon perioda »estetskog katolicizma«, kako je Merz sam nazvao svoje duhovno traženje do polaska u vojsku, slijedi period kad ga ovo estetsko–literarno gledanje na svijet više ne zadovoljava, jer on poslije ratnog iskustva stečenog na bojištu i potican i vođen od svoga profesora Marakovića počinje promatrati život u svijetlu kršćanskih istina, a umjetnost je tome podređena.

Osim književnosti Maraković je upozoravao svoje učenike i na glazbeni vid umjetnosti gdje se književni izričaji, pretočeni u glazbu, ujedinjuju u jednu cjelinu.[12]

Marakovićevi nazori o umjetnosti utječu i na Merza potičući ga na refleksivnu analizu umjetničkih djela. Potpuno prihvaća načelo da umjetnost u prvom redu mora težiti prema Dobrom, Lijepom i Istinitom. Ivana njegova pisma posebno vesele:

> »Prekjučer sam dobio od Ljube pismo. Veselilo me je izvanredno. Kad sam ga čitao, kano da sam ga pred sobom vidio: njega mila, uvijek oduševljena; takvi ljudi manjkaju jer oni vjeruju u boljitak, oni u svemu uživaju, za sve se oduševljavaju. Nije hladni analizator, gelehrter, nego je čovjek pun Boga, bar teži da bude takav.«[13]

Koliko je bio vezan za svog profesora, i kako mu je posebno teško pao rastanak nakon mature vidljivo je iz ovih nekoliko redaka njegova *Dnevnika*:

> »Ovo je najljepši i najtužniji dan u životu. Tuga je trajnija od veselja. S kolegama odrastao kroz osam godina i sad smo slavili rastanak. Nemoguće je i vjerovati. Teško je bilo rastati se i s profesorima. Osobito s Ljubom. Svi bijasmo

[10] Usp. Vladimir Lončarević, *Luči Ljubomira Marakovića*, FTI, Zagreb, 2003., str. 115.

[11] V. Lončarević, *Estetičko – etički vidici književnoga rada Ljubomira Marakovića*, magistarski rad, Zagreb, 2002., str. 59.

[12] Ivan Merz, *Dnevnik, Sabrana djela, sv. 4,* Postulatura Ivana Merza – Filozofski fakultet Družbe Isusove – Glas Koncila, Zagreb, 2014. – 11. III. 1914., str. 32.

[13] Ivan Merz, *Nav. djelo*, – 18. VI. 1915., str. 142.

duša i tijelo, poznavasmo se i jedan se je uz drugog rascvjetao. Zato se i najbolje razumijemo. Proći će sve, ali i uspomena će biti dok živimo«.[14]

c) *Vjersko-moralni utjecaj.* – Ivan Merz je odrastao u sredini liberalnih nazora. U djetinjstvu i u ranoj mladosti nije pokazivao posebne znakove religioznosti. U jednom svome članku objavljenom o 10. obljetnici Merzove smrti Maraković među ostalim piše:

»U Merzu sve do pred kraj realke nije bio uopće probuđen smisao za vjeru i vjerski život. Karakteristična je i ta činjenica da je pok. Merz bio jedini đak za čitavoga moga rada u Banjoj Luci, kojega sam u 5. razredu morao kod inspekcije u crkvi opomenuti na dolično držanje, jer je poslije Pretvorbe držao ruke na leđima. Većina njegovih drugova bez sumnje nije bila pobožnija od njega, ali im je baštinjeni osjećaj pijeteta prema svetosti čina bio urođen iz porodica, u kojima je ljubomorno bila čuvana baština otaca«.[15]

Kod Merza se osjećaj za vjeru i za život po vjeri probudio tek pri kraju srednjoškolskoga obrazovanja. Prva osoba koja ga je usmjerila prema vjerskim i moralnim vrijednostima bio je upravo dr. Ljubomir Maraković. Bio je to najprije indirektan utjecaj koji je Maraković vršio svojim primjerom intelektualca katolika, a kasnije i izravno kroz preporuku za čitanje katoličke literature koju mu je i posuđivao. Tako npr. u raspravama o analizi književnih djela Maraković ga upozorava na religiozne momente pomoću kojih pisac izgrađuje psihološki profil svojih glavnih junaka.

Pod utjecajem Marakovića, Merz nije ostao indiferentan niti prema društvenim zbivanjima. Nije bio samo pasivni promatrač prilika oko sebe, već je u svojim dnevničkim bilješkama, ali i člancima u uglednim književnim časopisima, analizirao europske i hrvatske političke prilike toga vremena prosuđujući ih s katoličkoga vidika koji je postavio nasuprot liberalnim strujanjima toga doba.[16]

Kao mladi student, Merz se aktivno uključio u Hrvatski katolički pokret. I ovdje je odlučujuću ulogu imao njegov profesor Maraković koji ga je za to izravno i neizravno oduševljavao. Tako među ostalim u *Dnevniku* Merz bilježi svoje uspomene na Orlovski slet u Mariboru:

»Prošao je Orlovski sabor u Mariboru... Osobito je lijepa slika bila na terenu kolo u hrvatskim narodnim nošnjama, što ga je poveo Ljubo (...). Maraković je bio svagdje i promatrajući ga pomnije uvjerio sam se ponovo kako je do dna

[14] Ivan Merz, *Nav. djelo*, – 12. VII. 1914., str. 72.
[15] Ljubomir Maraković, »Napomena«., *Hrvatska prosvjeta*, Zagreb, 25/1938., br. 7/8, str. 331–339.
[16] Usp.: Ivan Merz, *Nav. djelo*, – 16. V. 1920., str. 393–394.

duše prožet živom vjerom. Kod mog referata o 'Katoličkoj internacionalnoj đačkoj Uniji' bilo je oko 100 slušača. Maraković je predsjedao«.[17]

Iz korespondencije koju je Ivan vodio sa svojim profesorom kao student, posebno je vidljivo da mu Maraković kroz neko vrijeme vrši gotovo i svećenićku ulogu duhovnoga vođe te mu rješava razne vjerske i moralne dvojbe. Upućuje ga na pravi put za vrijeme njegovih duševnih kriza koje je proživljavao neko vrijeme u prvim mjesecima studija u Beču.

d) *Hrvatsko rodoljubni utjecaj.* – Ivan Merz genetski nije bio hrvatskog podrijetla. Ali živeći među Hrvatima već kao student svjesno se opredijelio za pripadnost hrvatskom narodu. U tome smislu veliku ulogu imao je upravo prof. Maraković koji ga je već od gimnazijskih dana kroz predavanja iz hrvatskog jezika i književnosti, te kroz osobne razgovore i susrete, pa kroz korespondenciju sve više približavao i oduševljavao za hrvatsko nacionalno biće, za povijest te kulturnu i vjersku baštinu hrvatskog naroda. To možemo vidjeti i u ovoj zgodi koju je Merz opisao u svome *Dnevniku.* Kao pitomac Vojne Akademije u Bečkom Novom Mjestu, s još nenavršenih 18 godina, Merz posjećuje grob Zrinskog i Frankopana koji je tada još bio ondje. Premda izravno ne spominje Marakovića, u opisu toga posjeta ovakvo plemenito osjećanje prema hrvatskim velikanima i narodnim mučenicima zacijelo mu je pobudio prof. Maraković tijekom srednje škole:

»Grob je na kraju aleje, već kod zida. Grob je jedna ploča s natpisom: Kosti Zrinskog – bana Hrvatske i Frankopana. Sve je u latinskom, a na grobu uvenuo vijenac, s nekom krpom na kojoj se još vide tragovi boja hrvatske trobojnice, sjeća da su dobri ljudi ovdje bili i svojim junacima učinili ljubav, koja se još kostima može da iskaže... Slava vam pošteni Hrvati, i kameno srce će procviliti kad vidi kako dobri ljudi stradaju. No, ne, stradali nijesu, oni žive još u uspomeni poštenih Hrvata: iz njihove krvi su procvali i procvast će cvjetovi i ruže«.[18]

II. Korespondencija između Merza i Marakovića

Drugo važno područje na kojem možemo pratiti odgojni utjecaj Marakovića na mladoga Merza jest njihova opširna korespondencija; ona započinje 1914. odlaskom Ivana na studij u Beč i traje sve do njegova povratka sa studija iz Pariza 1922. Izražena u brojkama ta korespondencija glasi: Maraković je Merzu poslao 44 pisma, od čega su 3 čestitke i 2 dopisnice. Merz je pak

[17] Ivan Merz, *Nav. djelo*, – 3. VIII. 1920., str. 396–398.
[18] Ivan Merz, *Nav. djelo*, 15. X. 1914. – str. 91.

Marakoviću uputio 101 pismo od toga je 37 vrlo dugih pisama koja obrađuju uglavnom književno-umjetničku tematiku te 43 kraća pisma i 21 dopisnicu koje su pisane uglavnom s ratišta.

Prikaz korespondencije Ivana Merza s Marakovićem podijelit ćemo kronološki, po razdobljima njegova boravka na raznim mjestima za vrijeme njegova studija.

1. Vojna akademija u Bečkom Novom Mjestu

Roditelji su poslali Ivana nakon mature u Vojnu Akademiju u Bečko Novo Mjesto sa željom da slijedi svoga oca u vojničkom zvanju. Međutim Ivan, kojega je privlačila književnost i umjetnost, nije imao ni smisla ni volje za takvo zvanje. Osim toga nećudorednost s kojom se svakodnevno susretao u vojnom ambijentu bila je oprečna njegovom moralnom i vjerskom uvjerenju. Svoje nezadovoljstvo povjerava najprije svome *Dnevniku*, a zatim i svom profesoru Marakoviću kojega moli za konkretan savjet kako riješiti teškoće s kojima se susreće. Profesor Maraković mu odgovara pismom od 28. rujna 1914. gdje ga ohrabruje i daje mu daljnjih savjeta te među ostalim sugerira knjige za čitanje:

> »Dragi Hans! ... Knjige, kojih ste adresu željeli, ove su: Geistesshelden, Biographien Bd 43: Turgenjev, v. E. Borkowsky, Berlin Ernst Hofmann Co... Die Kunst zu beten, Ars orandi – von Msgr. Baron de Mathies, Petrus. Verlag Trier. Kad pročitate *Ars orandi* uvjeren sam, da ćete željeti još štogod pročitati od istog pisca, osobito od djela, u kojima zasijeca u praktičnu stranu socijalnih, kulturnih i religioznih problema naših dana«.[19]

Slušajući i uvažavajući profesorove preporuke, Ivan nabavlja Mathiesovu knjigu *Die Kunst zu beten*, i duboko promišlja o njoj. Zahvaljuje Marakoviću i ujedno iznosi i dalje svoje poteškoće s kojima se susreće u Vojnoj Akademiji. U pismu koje mu Maraković šalje 24. studenoga 1914. jasno se vidi duhovna veličina i duboko kršćansko moralno uvjerenje Marakovića kojim je i mogao tako snažno utjecati na svoga učenika:

> »Dragi Hans! Hvala na iskrenosti kojom ste mi povjerili svoje nazore u listu; mada će biti teških žrtava i prijegora, ta škola života samo će Vam koristiti, jer ćete tim jasnije i sigurnije naći svoj cilj. Sad istom možete vidjeti, da vjersko uvjerenje nije fraza ili hipokrizija, nego prijeka i krvava potreba čovjeka koji u današnje rastrovano i rasklimano vrijeme hoće da živi svojim životom, da teži za svojim ciljevima i da postavlja svoje vrednote svijetu i životu. Sad istom možete vidjeti da moralne propovijedi i očinski savjeti ne stvaraju uvjerenja, da je potrebno da čovjek proživi onu borbu između Boga i vraga u ljudskoj naravi, a da se sam digne proti svojoj okolici, treba imati jedno uporište ljubavi, radosti, snage, istine u ovom svijetu sebičnosti, nesmiljenosti, kukavičluka i nakljukanih fraza. Uostalom ne treba da Vam mnogo govorim: vidim da život ozbiljno shvaćate, a to sam i otprije znao i veselio se Vašoj evoluciji. Znam da se neću prevariti... Znate da i ja najviše u knjigama živim. I u muzici. Ne propustite slušati Wagnera, kad god možete, ali se uvijek dobro pripravite. K tome komorne koncerte u velikim glazbenim dvoranama«.[20]

[19] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 28. IX. 1914. – Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

2. Na Bečkom sveučilištu godine 1915.

Nakon tromjesečnog boravka u Vojnoj akademiji iz koje izlazi pred Božić 1914. Ivan nastavlja školovanje na Bečkom pravnom fakultetu. U to vrijeme proživljava posebno veliku krizu vjere. U pismima povjerava Marakoviću svoja najdublja duševna proživljavanja. Maraković ga u svojim odgovorima hrabri i potiče na ustrajnost u njegovim traženjima i evolucijskoj formaciji osobnosti i u proučavanju književnih djela. Ovo je pismo lijepi primjer širine njihovih interesa. Piše Maraković:

> »Nedjelja je, poslije pričesti, i hvatam malo vremena, da Vam se ipak jednom javim.(...) Vjerujem u Vašu evoluciju. Ja vjerujem naime, došlo što mu drago, ili desilo se što god hoće, da će kod Vas napokon sve na dobro izaći. Ozbiljnost, koju ste do sada pokazali u najtežim životnim pitanjima, koja su Vas u toj dobi mogla snaći, jamči mi, da ćete s istom sabranošću i s istom dosljednošću, ispitati, proučiti, proživjeti u sebi sve, što god Vas se nadoveže, pa ako se duša na časove i zamrači, tim će vidniji biti put svjetla, koji ćete napokon ipak naći... Lutanja je napokon život i tako pun; pa tražili na jednoj ili na drugoj strani, uvijek ćemo morati tražiti samo s tom razlikom, što na jednoj strani tražimo svjetlo, a na drugoj ne znamo ni sami što. I onda, što mi na ovoj strani možemo, već sada bar u odabranim časovima vidjeti trak onoga svjetla, bar mi, koji osjećamo faustovsku onu iskru traženja u sebi. Ja sam to s veseljem opazio u Vašem zadnjem pismu, koje me je uopće svojom ljepotom obradovalo: Vi ste došli do toga, da ništa ne primate bez misli, a to je glavno«.[21]

Svoja unutarnja proživljavanja i borbe Ivan nastavlja i dalje priopćavati svome profesoru. Posebno je dojmljivo njegovo pismo od 15./16. lipnja 1915. gdje odgovara Marakoviću na primljeno pismo i nastavlja dalje priopćavati svoje duševno stanje. Započinje s citatom jedne poeme iz *Gitanjali* Rabindranatha Tagore u kojoj je našao savršeno izraženo svoje nutarnje doživljavanje toga vremena:

[20] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 24. XI. 1914. – Arhiv Ivana Merza, Zagreb.
[21] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 6. VI. 1915. – Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

»Dragi gospodine profesore! – 'Oblačje zastire nebo; kiši nema svršetka. Ja ne znam, što to s' u meni budi, namjeru ne poznam Njegovu. – Dublje munja prevlači mrak preko oka i srce tapka za stazom, na koju glasovi zovu ga noćni. – Svijetla! O gdje je svijetlo? Raspali na čežnji ga gorućoj vatri. Grmi, vjetar zavijajuć kroz prazninu se baca. Mrka je noć, crna ko kam. U tami nemoj da satovi prođu. Životom svojim svjetiljku zapali Ljubavi'. (Gitanjali!)

Držim, da svaki čovjek katkada ovo proživljuje. Grozne sumnje, hoće da razore cijelu zgradu duševnog svijeta koju si je čovjek tolikom mukom sagradio. Sretno je prošla ova strašna oluja i sunce se je pokazalo u do sada neviđenom svijetlu. Sad se istom mogu da podičim da sva moja ideologija nije preuzeta od drugih, nego da sam ju krvavo izvojevao. – Znam da nutarnje borbe još nijesu dovršene, no svim zlim vanjskim i nutarnjim utjecajima prkosim; jer sam uvjeren da samo boljemu vode. Iza ovog uvoda sam si istom olakšao i mogu Vam zahvaliti na milom pismu. Mnogo toga me je osobito razveselilo i interesiralo...

Noć je, ponoć je već davno prošla... bilo je još mnogo toga, što bi se moglo reći, no to ćemo ostaviti za drugi put, ili, ta Vi i onako već unaprijed znadete kako uglavnom mislim. Do sada se bar nijeste prevarili«.[22]

3. *Na talijanskom bojištu od 1916. do 1918.*

Početkom veljače 1916. godine Ivan je mobiliziran i polazi u vojsku. Nakon prve obuke u Grazu i po nekim drugim mjestima Austrije poslan je na talijansko bojište gdje ostaje do kraja rata. Pod dojmom ratnih zbivanja, u njegovoj duši kristalizira se spoznaja da je život »*više nego umjetnost*«.[23] Umjesto umjetnosti i književnosti, prvo mjesto u njegovoj duši počinje zauzimati religija i vjerski život, što je razvidno i u njegovim pismima Marakoviću. Unatoč ratu i teškoćama s kojima se na fronti susretao, Merz u slobodnim časovima ustrajno čita književna djela i duhovne knjige, posebice *Nasljeduje Krista* što mu je preporučio njegov profesor. Ratna korespondencija Marakovića i Merza vrlo je intenzivna i raznolika. Izmjenjuju misli o raznim temama. Stalna tema njihove međusobne korespondencije jesu pisci. Tako Merz posebno piše o Vladimiru Nazoru, analizira njegova djela, priopćava Marakoviću razne informacije iz njegova života jer je znao koliko Maraković cijeni Nazora.[24] U daljnjim pismima Merza zanima što se zbiva u domovini. Maraković ga iscrpno izvještava o događajima u Hrvatskoj i u Hrvatskom katoličkom pokretu.

[22] Ivan Merz, *Pismo Marakoviću*, 15./16. VI. 1915. – Arhiv Ivana Merza, Zagreb.
[23] Ivan Merz, *Nav. djelo*, str. 194.
[24] Usp.: Ivan Merz, *Nav. djelo*, str. 194, 204–214.

4. *Pariško razdoblje*

Kao što je već spomenuto, zahvaljujući hrvatskom isusovcu o. Miroslavu Vaninu i Ljubomiru Marakoviću koji ga je predložio, Ivan je dobio stipendiju i nastavio je studij književnosti u Parizu. Sa svojim profesorom i starijim prijateljem pariški student Ivan Merz nastavlja dalje intenzivnu korespondenciju. Sačuvane su 3 dopisnice i 17 pisama koje je Maraković poslao Merzu i 54 pisma i karte koje je Merz uputio Marakoviću za vrijeme svoga studija u Parizu. Dok je prethodna korespondencija, koju su vodili za vrijeme Ivanova boravka u Beču i na bojištu, bila označena pretežno književnim sadržajima te rješavanjem Ivanovih duhovnih poteškoća, pariška korespondencija ima sasvim drugačije karakteristike. Ova nam korespondencija daje uvid u veliku i raznoliku društvenu i vjersku aktivnost što ju je Ivan razvio u Parizu, a da uz to nije zanemario ni svoj duhovni život, ni svoj stručni studij.

U toj bogatoj korespondenciji nalazimo kao i obično mnoge teme, međutim, naglasak je sada više na francuskom katoličkom životu i njegovim raznim manifestacijama i organizacijama. U svojim pismima iz Zagreba Maraković izvješćuje Merza o svojem radu kao urednik *Hrvatske prosvjete*, o djelovanju i radu Seniorata, o svom radu na funkciji predsjednika Seniorata, o Đačkoj ligi i Orlovstvu, o političkoj stranci i političkoj situaciji, o reformi *Hrvatske prosvjete*, o radu Hrvatskoga katoličkog narodnog saveza. Tako ga Maraković u vrlo opširnom pismu, od 5. ožujka 1921. izvještava o napetoj situaciji na vjersko-društvenom području:

»Čuli ste valjda, da su biskupi išli u Beograd da protestiraju protiv sokoliziranja. Čini se da će se borba sada razmahati. A možda i neće. To se kod nas nikad ne može znati. Bazala je uzmaknuo u zadnji čas pred kongregacijama iz političkih razloga. Borbu sokolstva – orlovstva držim da forsiraju Slovenci, jer je kod njih situacija opasna otkad su izgubili vladu, a njihovi su liberalci dakako najzadrtiji«.[25]

Preko Ivana Maraković traži francusku literaturu i uspostavlja veze po Francuskoj. Posebno poglavlje u njihovoj korespondenciji jest problem stipendija za naše studente za drugu godinu; beogradski režim je sve poduzeo da se hrvatskim studentima spriječi daljnje dobivanje stipendija. Doznajemo nadalje iz njihovih pisama da je osim nekoliko hrvatskih studenata u isto vrijeme u Parizu studiralo 600 studenata iz Srbije! Veoma je zanimljiva upravo očinska briga Marakovića oko materijalne situacije hrvatskih studenata. Ne izražava samo zabrinutost u pogledu stipendiranja, već traži i mogućnosti

[25] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 3. III. 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

kako bi se problemi sa stipendijama riješili, što im je inače beogradski režim pokušavao osujetiti. U pismu od 2. – 5. prosinca 1920. Maraković piše Merzu: »Još uvijek me je strah za materijalno pitanje Vašega pariškog boravka, jer se iz svega ne vidi ništa pozitivno. Pisao sam nekoliko puta p. Vaninu i on mi jučer piše da je pisao Abbé Beaupinu za Vas«.[26] Nastavlja s brigom samo par dana poslije, u pismu od 29. prosinca 1920.: »Što je s Vašim stipendijama? Jeste li ih konačno dobili? Ja se mnogo brinem za to. Kako izlazite materijalno?«[27] A iz pisma od 6. rujna 1921. vidi se da je Maraković urgirao i kod samog konzula Francuske: »Ja sam za Vašu stipendiju govorio Konzulu i opširno mu svu stvar razložio. Dugo smo vijećali i da je on mogao dobiti dopust, bio bi otišao sam u Pariz da se o tome svemu informira, i da izradi da se Vama svakako stipendija ostavi«.[28]

Iz pisama što ih pak Merz upućuje Marakoviću, jasno se vidi da je prije odlaska u Pariz Merz dobio zadatak od Marakovića da uz svoj studij što više prouči francuski katolički život, da stupi u kontakt s istaknutim ličnostima i katoličkim organizacijama, posebno onima koje imaju međunarodnu dimenziju, a sve u vidu budućeg katoličkog rada u domovini. On to savjesno obavlja i o tome izvještava Marakovića gotovo u svakom dopisu.

Daljnje područje njegove aktivnost jest kontakt s uredništvima francuskih časopisa i slanje istih u domovinu u zamjenu za naše časopise. Nadalje, doznajemo da su hrvatski studenti osnovali klub hrvatskih studenata gdje se redovito sastaju, zajednički mole, planiraju zajedničke akcije, drže predavanja i diskutiraju o aktualnim temama itd. Politička dimenzija je također prisutna u njihovoj izvan-studijskoj aktivnosti. Kako su to bile prve godine umjetne državne tvorevine Kraljevine SHS, hrvatski studenti nisu bili indiferentni na tešku političku situaciju koja je nastala za hrvatski narod i Katoličku Crkvu u domovini. Skupljaju informacije i obavještavaju francusku javnost o progonima Hrvata i katolika od strane beogradskog režima. U odgovoru na Marakovićevo pismo od 3. ožujka 1921. Merz mu daje izvještaj što hrvatski studenti čine da informiraju francusku javnost o teškom položaju hrvatskog naroda u domovini:

»Zadnji događaji su nas malo uzbunili i započeli smo prevađati neke dokumente o progonu katolicizma za francuske novine. Držimo da će ovih dana izaći naši članci u *Libre parole* i *Documentation catholique*, a zatim u *Democratie* i drugim listovima. Vi znate da naši protivnici šire tendenciozne vijesti o Slovencima i Hrvatima u francuskim listovima, pa držim da je najzgodnija metoda da

[26] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 2.–5. XI. 1920., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.
[27] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 29. XI. 1920., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.
[28] Ljubomir Maraković, *Pismo Merzu*, 6. IX. 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

ih pobijemo ako međunarodnoj francuskoj javnosti iznesemo naše aspiracije. Kada bi nam Vi ozdol mogli redovito slati članak, to bi mogli ustanoviti mali informacioni ured. Sa štampom svi narodi operiraju, samo mi šutimo. Da vidite npr. kako Irci pišu o progonstvu i mukama što ih trpe, tako da se je sva kulturna javnost za njih izrazila. Tako moramo i mi«.[29]

Nakon svoga hodočašća u Lurd u ljetu 1921. Merz često u daljnjim pismima Marakoviću spominje to svoje duhovno iskustvo koje mu je veoma mnogo pomoglo za produbljenje osobne vjere. Svoja pisma Marakoviću redovito završava veoma pobožno; tako npr. umjesto datuma stavlja nazive liturgijskih blagdana ili svetaca koji se slave toga dana kada piše, te se preporuča u njegove molitve itd.

5. *Ideja Katoličke knjižnice u Zagrebu*

Iz pariških pisama što ih je Merz upućivao svome profesoru doznajemo za jednu veoma zanimljivu ideju koju je Ivan želio ostvariti u Zagrebu. Riječ je o katoličkoj knjižnici za hrvatske katoličke intelektualce. Na kraju pisma objašnjava Marakoviću kako je došao na tu zamisao. Poticaj je dobio od slovenskog svećenika vlč. Kuhara koji je zajedno s njima studirao u Parizu i koji je nešto slično učinio u Sloveniji. U tu svrhu Merz moli Marakovića da posreduje kod biskupa i zamoli ih da potpišu jedan proglas za francusku javnost, a čiji je predložak sam Merz sastavio te ga šalje u pismu Marakoviću. Tekst je veoma zanimljiv jer odaje stanje u tadašnjoj hrvatskoj katoličkoj javnosti što se tiče vjere i progona od strane beogradskoga režima, ali ujedno i Merzovo vrednovanje hrvatske povijesti i zasluga hrvatskoga katolicizma. Pismo je Merz pisao na Uskrsni ponedjeljak 1921. Donosimo ovdje samo onaj izvadak koji se odnosi na katoličku knjižnicu:

Dragi Ljuba! (...) Ne bi li Vi mogli isposlovati kakvo pismo preporuke od preuzv. gosp. Nadbiskupa ili kojega od naših biskupa sa sljedećim sadržajem (na lat. jeziku):

»Katolici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca su u teškom položaju, jer su na granici Istoka i Zapada – bizantske i rimske civilizacije. Grčka šizma, koja je u Rusiji stvorila najprikladnije tlo za boljševičku revoluciju ima u novo-osnovanoj jugoslavenskoj državi moć u svojim rukama. Pravoslavna crkva dobiva iz državne kase novac za širenje pravoslavne prozelitske propagande i ona je u zajednici sa framasonskom ložom, koja je proglašena državnom institucijom, navijestila rat Katoličkoj Crkvi. Posljedica toga vjerovanja je za sada zatvaranje katoličkih konfesionalnih škola i rasni zakoni, koji onemogućuju slobodno razvijanje Katoličke Crkve.

[29] Ivan Merz, *Pismo Marakoviću*, Gluha nedjelja 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

Hrvati i Slovenci, koji su kroz vjekove branili zapadnu civilizaciju pred turskim armijama i time zaslužili pridjevak »antemurale Christianitatis« svjesni su si još uvijek svoje tradicionalne dužnosti da brane Zapad pred destruktivnom istočnom kulturom i da što više nastoje luč katolicizma unijeti među istočne narode. U tu svrhu odlučili su organizirani katolički intelektualci uspostaviti jednu katoličku knjižnicu u Zagrebu u kojoj bi se nalazila stručna djela iz svih područja Katoličke akcije. Pošto katolici Jugoslavije ne mogu da namaknu sva sredstva za tako veliko djelo, to se oni obraćaju na katoličke institucije ili osobe cijeloga svijeta, da ih bilo knjigama, bilo novcem potpomognu.

Umoljavamo dobročinitelje, da šalju sve doprinose ili na naslov »Hrv. prosvjeta« Zgb, Palmotićeva 31, ili na Cercle Yougoslàve de Institut Catholique à Paris VI, rue Vaugrand 74«.

Nakon nacrta ovoga proglasa Merz nastavlja dalje pismo Marakoviću:

»Na tu misao me je naveo vlč. Kuhar, koji je pripovijedao da je skupio za Ljubljansku univerzu veliki broj knjiga. Tako je dobio sve brojeve *Revue de Monde, Etudes;* te svu silu novca iz Engleske i Amerike«. (...)

Srdačan pozdrav od Vašeg Hansa.

Uskrsni ponedjeljak 1921.[30]

6. Apostolski program Ivana Merza za duhovnu obnovu hrvatskog naroda

Na kraju svakako moramo spomenuti još jedno pismo koje je Merz već pri kraju studija uputio Marakoviću. Radi se o njegovom duhovnom programu u kojem iznosi prijedloge što bi sve trebalo učiniti u domovini za vjersku i moralnu obnovu hrvatskoga naroda. Donosimo najbitnije dijelove iz toga veoma važnog pisma iz kojega se vidi sav apostolski polet i žar mladoga katoličkoga intelektualca koji se vraća u domovinu da svim svojim silama i apostolskim radom pridonese vjerskoj obnovi hrvatskoga naroda. Pismo je datirano 12. rujna 1921. na dan Imena Marijina kako to na kraju pisma Merz sam ističe. Merz piše:

[30] Ivan Merz, *Pismo Marakoviću*, Pariz, Uskrsni ponedjeljka 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

Dragi Ljuba,

Primio sam Vaš list i 9.–10. broj *Hrv. Prosvjete* (...)

Kada naime pomislim da mi nemamo nikakve religijske literature, da naši đaci nemaju dobre molitvenike, da evanđelje nije rašireno u narodu, a da ne govorim o znanstvenim vjerskim djelima koja su neophodno potrebita za svakoga našeg intelektualca, kada to sve znam ipak vidim da se radi; to hvalim Božjemu milosrđu, da usprkos svih tih nedostataka ulijeva u nas i prožimlje nas apostolskim žarom.

Ali mislim da moramo napokon započeti s konsolidacijom temeljâ i to sve svoje sile uložiti da se prevede evanđelje i raširi po cijelome narodu. Plodovi će se kasno pokazivati – mi ćemo i naši potomci biti tada već mrtvi – ali sam uvjeren da će riječ Božja posve spontano rekristijanizirati sve slojeve našeg naroda... Kada bude bilo u svakoj kući – gradskoj i seoskoj – evanđelje za stolom, kada se bude uz objed čitao koji odlomak iz njega, onda se tek možemo nadati da ćemo imati brojan kler, da će se napuniti naši samostani i da će se osnivati redovi, koji će odgovarati potrebama dotične epohe. Širenje Kraljevstva Božjega u našoj zemlji mora polaziti od stupovlja episkopata i svećenstva, a mi laici samo smo kamenovi ili malter te velebne zgrade...

I ako katolicizam u Europi sada raste, ipak je on u užasnoj regresiji. I osjetivši u Lurdu upravo na silan način da je cijelo čovječanstvo – ta mrvica – stvorena da odaje poštovanje neizmjernome Bogu, a kad tamo države, zakoni, radnici, zidari, cijeli činovnički aparat funkcionira kao mašina, kao da Bog ne egzistira. Čovjeku se zgrozi kad to pomisli. A tko je kriv? Dobri, jer nisu bolji! Katolici mjesto da se mole na javnim mjestima, mjesto da napuste svaki položaj, ako je u protuslovlju s vjerom, oni se sakriju kada se Bogu mole, pričešćuju kada nije nitko u crkvi itd. Na nama je krivnja. Prvi kršćani su bili veleizdajnici, u opoziciji s državom i okolinom – bili bičevani i bacani u tamnice, a mi zašutimo čim vidimo opasnost.

Na srcu mi je prema tome sljedeće:

1.) da se što prije započne s prevađanjem i izdavanjem Evanđelja,
2.) da se priređuju hodočašća,
3.) da se u svim našim listovima započne agitirati za svećeničko zvanje, stalež,
4.) da se upozore naši bolesnici na veliku korist dragovoljnog trpljenja i
5.) da se energija, koja se je do sada utrošila u negativnu kritiku, upotrijebi za propagiranje naše doktrine.

Molim Vas, da se ne ljutite što sam vam toliko toga napisao. Pošto se je Milost Božja s Vama poslužila da sam spoznao istinu katolicizma, to držim da sam morao sve ovo reći upravo Vama. Naravno da se i nadalje preporučam u Vaše molitve

S. p.

Ime Marijino, 1921.[31] *Hans*

[31] Ivan Merz, *Pismo Marakoviću*, Pariz, 12. IX. 1921., Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

Čovjek ostaje gotovo bez riječi kada čita ove retke jednog 25-godišnjeg studenta koji završava svoj studij književnosti na pariškim učilištima, ali su njegove misli usmjerene posve nekamo drugamo, iznad granica njegove profesorske profesije za koju se pripremao u Parizu. Ovaj njegov program duhovne obnove potpuno je u skladu s onom njegovom rečenicom što ju je u jednom od svojih pisama majci iste godine uputio iz Pariza: »Katolička vjera je moje životno zvanje«. I to je svoje zvanje Merz do savršenstva ostvarivao nakon povratka u domovinu sve do svoje smrti.

Zaključak

Članak ne iscrpljuje temu povezanosti dvojice hrvatskih velikana – Marakovića i Merza, te Marakovićevog odgojnoga djelovanja na svoga učenika. Kompletna slika njegova utjecaja na mladoga Merza dobit će se kad bude objavljena cjelovita korespondencija između njih dvojice, a ona je upravo u pripremi i bit će dostupna javnosti u 7. svesku *Sabranih djela Ivana Merza* koji će biti tiskan početkom 2020. U toj korespondenciji nalazimo također mnoštvo dragocjenih podataka o ljudima i zbivanjima onoga vremena na kulturnom, društvenom, vjerskom i političkom području. Bilo bi posebno važno detaljno proučiti njihovo zajedničko angažiranje na rekristijanizaciji hrvatskoga društva kroz djelovanje obojice u organizacijama Hrvatskoga katoličkoga pokreta u kojima su bili uključeni: Maraković kroz Seniorat u domagojskoj grani Hrvatskoga katoličkoga pokreta, a Merz u Orlovstvu i Katoličkoj akciji. Stoga ova tematika zaslužuje daljnje proučavanje i mogla bi biti predmet jedne cijele znanstvene studije, možda čak i tema za jednu doktorsku disertaciju.

I na kraju još jednom istaknimo da je Ljubomir Maraković, osim na drugim područjima hrvatske kulture, stekao velike i trajne zasluge za Crkvu u Hrvata, ali i za cijeli hrvatski narod time što je svojim kršćanskim utjecajem i intelektualnom formacijom odgojio prvoga laika Crkve u Hrvata, Ivana Merza kojega je Crkva uzdigla na oltar kao Blaženika.

Literatura

Ivan Merz, *Sabrana djela 1 – 6 svezaka.* Postulatura Ivana Merza – Filozofski fakultet Družbe Isusove – Glas Koncila, Zagreb, 2011. – 2015.

Dragutin Kniewald, *Dr. Ivan Merz – Život i djelovanje.* Zagreb, 1932.

Josip Vrbanek, Vite Kristov – Ivan Merz. Veliko križarsko bratstvo i Veliko križarsko sestrinstvo, Zagreb, 1943.

Božidar Nagy, *Borac s bijelih planina*, Filozofsko-teološki institut (FTI), Zagreb, 1971.

Korespondencija između Ljubomira Marakovića i Ivana Merza 1914. – 1922. Rukopisi. Arhiv Ivana Merza, Zagreb.

Ljubomir Maraković, »Književna razmatranja«, *Luč*, III, br. 5, str. 249–250; Zagreb, 1908.

Ljubomir Maraković, »Napomena«, *Hrvatska prosvjeta*, Zagreb, 25/1938., br. 7/8, str. 337–339.

Šime Lukin, »Borac bijelih planina – ratne uspomene na dr. Ivana Merza«, *Hrvatska prosvjeta*, 25, br. 7/8, str. 331–337; Zagreb, 1938.

Vladimir Lončarević, *Estetičko – etički vidici književnoga rada Ljubomira Marakovića*, magistarski rad, Zagreb, 2002.

Vladimir Lončarević, *Luči Ljubomira Marakovića,* Filozofsko-teološki institut (FTI), Zagreb, 2003.

LJUBOMIR MARAKOVIĆ – PROFESOR I ODGOJITELJ BLAŽENOGA IVANA MERZA

Sažetak

Osim svoje bogate književne, kulturne i vjerske baštine, najbolje i najljepše što nam je Ljubomir Maraković ostavio jest njegov učenik Ivan Merz, sada blaženik Katoličke Crkve, kojega je on intelektualno, kulturno i vjerski formirao kao srednjoškolca i studenta, te istodobno usmjeravao prema vjerskim i moralnim vrijednostima. Osim izravnog intelektualnog i odgojnog djelovanja kroz srednju školu, Maraković je veoma zaslužan i za drugi dio sveučilišne naobrazbe koju je Ivan Merz stekao u Parizu time što mu je posredovao dobivanje stipendije za nastavak studija u Francuskoj. Ovaj prikaz ima dva dijela. U prvom dijelu donose se i argumentirano analiziraju razni vidici djelovanja Marakovića na formiranje Ivana Merza kao mladoga katoličkoga intelektualca što je Merz u nekoliko svojih pisanih izjava također izričito potvrdio. Na temelju pisanih izvora, posebno Merzova *Dnevnika*, može se uočiti četverostruki intelektualno-odgojni utjecaj Marakovića na svoga učenika. To je književni utjecaj, estetsko-umjetnički, hrvatsko-rodoljubni te vjersko-moralni utjecaj. U drugom dijelu analizira se opširna korespondencija između Merza i Marakovića tijekom njegova studija u Beču i Parizu, te boravka na bojištu Prvoga svjetskoga rata. Ona započinje 1914. odlaskom Merza na studij u Beč i traje sve do njegova povratka sa studija iz Pariza 1922. Izražena u brojkama ta korespon-

dencija iznosi: Maraković je Merzu poslao 44 pisma, od čega su 3 čestitke i 2 dopisnice. Merz je pak Marakoviću uputio 101 pismo od toga je 37 vrlo dugih pisama, 43 kraća pisma i 21 dopisnicu. Ovaj rad, međutim, ne iscrpljuje temu povezanosti ove dvojice hrvatskih velikana kulture i kršćanstva. Ostaje još jedno veliko područje za proučiti i obraditi, možda čak i u jednoj doktorskoj disertaciji, a to je njihovo zajedničko angažiranje na rekristijanizaciji hrvatskoga društva kroz njihovo djelovanje u organizacijama Hrvatskoga katoličkoga pokreta u kojemu su obojica bili djelatno angažirani.

LJUBOMIR MARAKOVIĆ – PROFESSOR AND EDUCATOR OF BLESSED IVAN MERZ

Summary

Apart from his abundant literary, cultural and religious heritage, the best and most beautiful that Ljubomir Maraković left behind is his student Ivan Merz, now beatified by the Catholic Church, shaped by Maraković in an intellectual, cultural and religious way as a high-school pupil and a student, simultaneously guided by him towards religious and moral values. Besides direct intellectual and paedagogical activity through high school, Maraković is also particularly responsible for the second part of Ivan Merz's university education, which Merz obtained in Paris, by being a mediator for him being awarded a scholarship that enabled him to continue with his studies in France. In the first part of the paper various aspects of Ljubomir Maraković's influence on the formation of Ivan Merz as a young Catholic intellectual are being introduced and discussed, which Merz in several of his written statements also explicitly confirmed. Based on written sources, especially Merz's *Dnevnik* [*Diary*], Maraković's fourfold intellectual and paedagogical influence on his student may be observed: literary, aesthetic-artistic, Croatian-patriotic and religious-moral. The second part of the paper is dedicated to the analysis of an extensive correspondence between Merz and Maraković during Merz's college education in Vienna and Paris and from the First World War battlefield. The correspondence starts in 1914, after Merz began his studies in Vienna, and lasts all the way until he returned from college in Paris in 1922. In terms of numbers, the correspondence comes to the following: Maraković sent 44 letters to Merz, including 3 greeting cards and 2 postal cards. Merz, on the other hand, sent to Maraković a 101 letter, among them 37 very long letters, 43 shorter letters and 21 postal cards. This paper, however, does not exhaust the subject of connection between these two Croatian leading figures of culture and Christianity. One additional, large part of it is waiting to be studied and interpreted, maybe even as a doctoral dissertation topic, and that is their mutual engagement in the Rechristianization of Croatian society through their activities in organizations of the Croatian Catholic movement, in which both of them were actively involved.

Key words: Ivan Merz, correspondence, Rechristianization, Croatian Catholic movement

Izvor: Zbornik o Ljubomiru Marakoviću, Zagreb, 2020. str. 333-350

Ana Batinić

Ljubomir Maraković o dvojici animalnih pripovjedača: Sivcu i Šarku

Pregledni članak
UDK 821.163.42.09 Maraković, Lj.

Među brojnim književnim djelima kao i raznovrsnim književno-kulturnim temama i fenomenima koji su privukli pozornost Ljubomira Marakovića – jednog »od najspremnijih, najzanimljivijih, najplodnijih i najsvestranijih književnih kritičara hrvatskih u razdoblju od početka dvadesetih pa do, otprilike, sredine tridesetih godina našega [dvadesetoga, op. a.] stoljeća, dakle puno jedno desetljeće i još malo više« (Jelčić, 1971: 425) – ističu se dva tematski i svjetonazorski srodna članka koja je ovaj neumorni kritičar objavio u drugoj polovici 1920-ih godina. Riječ je o dvama osvrtima koji pomalo odskaču u odnosu na ostale iz sadržajno i opsegom impresivne Marakovićeve bibliografije,[1] nadovezujući se jedan na drugoga, baš kao što su intertekstualno povezana i dva u njima analizirana djela: *Iz dnevnika jednog magarca* učitelja i književnika Ante Dukića (1867. – 1951.) i *Šarko* književnika i političara Vladimira Nazora (1876. – 1949.). Oba su Marakovićeva osvrta objavljena u *Hrvatskoj prosvjeti* u mjesecu veljači: prvi, pod naslovom »Tri knjige o Istri« 1927. godine (Maraković, 1927: 43–45) te drugi, »Šarko i njegov gospodar«, točno dvije godine poslije, 1929. (Maraković, 1929: 42–44). Njihovom analizom nastojat ćemo ponuditi interpretaciju Marakovićeva čitanja ovih dvaju u žanrovskom pogledu hibridnih djela hrvatske književnosti, po strukturi najbližih dnevničkim zapisima, čija se temeljna poveznica ogleda u činjenici da narativni glas pripada animalnim pripovjedačima: magarcu Sivcu i psu Šarku. U svojim osvrtima Maraković donosi usporedbu između navedenih književnih djela, uokvirenu promišljanjima o ljudsko-neljudskim odnosima općenito, što ih – kako djela, tako i osvrte – čini posebno zanimljivima za analizu u metodološkom ključu kulturne animalistike – iako, kako će se pokazati, ona nisu animalistička »u klasičnom smislu«. Kulturna animalistika odnosno kulturna zoologija, ili još preciznije, književna animalistika kao uža grana animalističkih istraživanja u (post)humanistici, posljednjih

[1] Usp. Lončarević, 2003: 221–263.